

Mąstytojų ugdymas Lietuvoje: sekant J. Baranovos ir L. Duoblienės kelrodžiu

Baranova, J., Duoblienė, L., 2020. *Filosofija vaikams ir multimodulus ugdymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 223 p. ISBN 978-609-07-0423-3

Recenzentė **Kristina Petrošienė**

„Pažinimo medžio“ ir Karalienės Mortos mokyklų mokytoja

2020 m. Vilniaus universiteto leidykla išleido knygą *Filosofija vaikams ir multimodulus ugdymas*. Tai metodinė priemonė mokytojais besirengiantiems tapti studentams, naujų mokymo metodų ieškantiems mokytojams bei tėvams, kurie domisi filosofinio vaikų mąstymo ugdymu. Priemonė buvo parengta įgyvendinant projektą „Multimodulus ugdymas: filosofinės prielaidos ir problemos“ kaip šio tyrimo praktinis pritaikymas. Jūratei Baranovai tai buvo paskutinė jos (su bendraautore L. Duobliene) knyga, kurios užgimimą ir popierinį leidimą profesorė dar spėjo pamatyti savo akimis.

Knyga visų pirma reikšminga tuo, kad joje apžvelgiamos naujausios filosofijos ir filosofinės etikos mokymo mokyklose tendencijos. Leidinyje pristatomos Matthew Lipmano ir Ann Margaret Sharp plėtotos filosofijos vaikams metodikos, grindžiamos Lietuvoje nepakankamai įvertinta ugdymo filosofijos kryptimi – pragmatizmu. Šią metodiką į Lietuvos mokyklas siekė įdiegti Rasa Aškinytė ir Liutauras Degėsys. „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ pragmatizmą pristato kaip „filosofinį metodą, suteikiantį filosofijos problemoms loginį ir kalbinį aiškumą bei išlaisvinantį mąstymą nuo bereikšmių abstrakcijų“. Filosofai pragmatistai siekė filosofiją priartinti prie bendro mokslinio pasaulio pažinimo proceso. Tai reiškia, jog filosofinis pasaulio pažinimas, pasak pragmatistų, kyla iš realaus gyvenimo bei patirčių, yra dinamiškas ir besikeičiantis; švietime pragmatizmas pasireiškia kaip mokymas dalykų, kurie yra praktiški, pritaikomi gyvenime ir skatina moksleivius tapti geresniais žmonėmis. Vienas ryškiausių šios ugdymo filosofijos atstovų – Johnas Dewey, laikomas kontekstinio ugdymo pradininku. Jis teigė, jog mokykloje dėmesį reikėtų sutelkti ne tik į besimokantį asmenį, bet ir į tai, kokioje socialinėje aplinkoje vyksta mokymasis¹.

¹ Plačiau žr. Roth, W. M., Jornet, A., 2014. Toward a Theory of Experience. *Science Education* 98 (1): 106–126. <https://doi.org/10.1002/scs.21085>

Filosofijos vaikams metodika skatina mąstymo procesus, dialoginį bendravimą ir klausimus, kurie gali padėti ieškoti prasmės. Ši praktikoje išbandyta metodika atveria galimybę vaikams savarankiškai samprotauti jau nuo ikimokyklinio amžiaus. Negana to, metodika orientuota ir į atvirumo kitų žmonių samprotavimams skatinimą.

Svarbu pabrėžti, jog knyga *Filosofija vaikams ir multimodulus ugdymas* išsiskiria tuo, kad įvairios filosofijos vaikams metodikos pristatomos jas integruojant su Lietuvoje dar gana nauja multimodalaus ugdymo perspektyva.

Apibūdinamos multimodalų raštingumą knygos autorės cituoja G. Kressą ir C. Jewitt (2003), pabrėždamos, kad tai yra „žinių reprezentacijos ir naujų reikšmių kūrimo būdas“ (p. 33). „Kalbos ir (ar) garso, judesio, vaizdo ir jų tarpusavio ryšių semiotinė analizė padeda suprasti ir konstruoti multimodalų tekstą: reklamą, filmą, tinklalapį, meninį projektą ir pan. Kitaip tariant, multimodalinė teorija yra ženklų komunikavimo teorija, paremta naujųjų technologijų prigimtimi – veikti visas jusles“, – rašoma leidinyje (*ibid.*).

2020 m. vykusiam seminare „Multimodulus ugdymas: ribos ir galimybės“ Jūratė Baranova pabrėžė, kad vaikus galima įtraukti į mąstymo veiklą tik tada, kai jiems įdomu ir prasminga; tada jie jaučiasi tyrimo bendruomenės dalyviais, analizuoja ir pagrindžia žinias, t. y. dirba kaip mokslininkai². Multimodulus ugdymas leidžia vaikams diskutuoti, kalbėti ir klausyti, pamokose derinti žodį, mintį ir vaizdą³.

Leidinyje galima rasti ir kitų lietuvių autorių (ne tik J. Baranovos, bet ir L. Duoblienės, T. Sodeikos, L. Degėsio, K. Saboliaus, D. Dagienės ir kt.) minčių apie filosofijos mokymo metodikas, taip pat trumpas įvairios literatūros apžvalgas, galinčias padėti pedagogams pasirinkti priimtina priegią prie filosofijos ir / ar etikos mokykloje dėstymo. Leidinio pabaigoje iš postmodernios filosofinės didaktikos perspektyvos gana išsamiai apžvelgiami išleisti vadovėliai ir metodikos, pateikiami keli konkretūs pavyzdžiai, kaip pasinaudojant filmais ar tekstais galima vesti pamokas.

Nors knyga išleista dar prieš koronaviruso pandemiją, joje pristatomas požiūris ir metodikos atliepia šio laikotarpio aktualijas – pasikeitusius mokymosi ir bendravimo poreikius. Negalima teigti, kad tik 2020–2022 m. pandemija pagimdė poreikį naujai pažvelgti į ugdymą, tačiau būtent šis laikotarpis sukūrė realią būtinybę ieškoti kokybiškesnio ir įvairiapusiškesnio mokymosi būdų. Pandeminė situacija leido, manytina, kiek greičiau (nei tai būtų nutikę be postūmio) nukrypti nuo tradicinės klasės ir tradicinio ugdymo link lygiavertiškumo ir diskusija pagrįsto mokymo(si). Aptariamoje knygoje autorės cituoja filosofo Ch. S. Peirce'o suformuluotą „tyrimo bendruomenės“ terminą, reiškiantį „mokymąsi su grupe“, o ne „mokymąsi grupėje“ ir žymintį perėjimą nuo tradicinio skaitymu (atsiskaitymu) bei rašymu pagrįsto ugdymo prie dalijimosi žiniomis ir jų įprasminimo (p. 18).

Čia svarbu sujungti filosofijos vaikams ir multimodalaus ugdymo koncepcijas. *The 2021–22 Multimodal Learning Framework*⁴ rašoma, jog studiją parengę ekspertai atmeta

² Priega per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=6upGIY6QCQ4> [žiūrėta 2022 m. lapkričio 22 d.].

³ *Ibid.*

⁴ Priega per internetą: https://impact.economist.com/perspectives/sites/default/files/msft_report_-_final.pdf [žiūrėta 2022 m. lapkričio 3 d.].

fiksuotų mokymosi stilių idėją, esą besimokantieji iš prigimties turi tam tikrą fiksuotą mokymosi stilių (vizualai, audialai, kinestetikai ir pan.). Anot jų, akademinė visuomenė sutaria, kad žmonės turėtų mokytis įvairiais būdais ir kad mokymo(si) būdus turėtų lemti turinys, o ne besimokančiųjų pageidavimai. Studijoje rašoma, kad „studentai, kurie aktyviai kuria savo žinias <...> per projektus ar atliekamus tyrimus (angl. *inquiries*), yra labiau linkę įprasminti mokymosi turinį ir įgyti turtingesnę mokymosi patirtį.“

Knygoje aprašomos filosofijos vaikams metodikos grindžiamos visų pirma klausimais. Kaip rašė filosofas Hansas-Georgas Gadameris, „neužduodant klausimo, neįmanoma patirti“, klausiti reiškia atskleisti (kaip knygą), o geras klausimas nenurodo krypties⁵, vadinasi, skatina patį klausinėjantįjį ieškoti atsakymo. Klausinėjimą Gadameris pavadino mąstymo menu. Grįžtant prie filosofijos vaikams koncepcijos, reikia pažymėti, kad filosofuoti bei klausiti gali visi, pradėdant nuo ikimokyklinio amžiaus vaikų, mat filosofija pasitelkia vaizduotę ir mąstymą tyrinėjant vertybines prielaidas ir įvairias gyvybiškai svarbias sąvokas, tokias kaip grožis, teisingumas, laisvė ir kt. Knygoje autorės trumpai apžvelgia filosofijos ir klausimo ryšį ir pateikia paprastą receptą – perėjimą nuo faktinio link psichologinio ir galiausiai prie filosofinio klausimo, taip palaipsniui keliant abstrakcijos lygį (p. 11). Ši paprasta klausinėjimo struktūra leidžia filosofijos vaikams metodiką taikyti dirbant su įvairiausiomis vaikų amžiaus grupėmis.

Aptariamą knygą galima skaityti tiek nuosekliai nuo pradžios iki pabaigos, tiek dalimis pagal dominantį aspektą. Knygos skaitymo tikslas taip pat gali būti įvairus: savišvieta, kvalifikacijos kėlimas, įkvėpimas ar kt.

Šios recenzijos autorė, nuosekliai perskaičiusi metodinę priemonę ir joje aprašytus metodus ne kartą išbandžiusi praktikoje, išskyrė kelias naudas mokytojui.

Patyriminis aspektas. Visų pirma, knygoje ne tik aprašomos įvairios filosofijos ir / ar etikos dėstymo mokyklose metodikos, bet, kas ne mažiau svarbu, skaitantysis netiesiogiai skatinamas asmeniškai patirti multimodalų mokymąsi pagal filosofijos vaikams metodiką. Tai reiškia, jog knyga kaip įrankis ikūnija pragmatizmo esmę – patirti.

Tam prielaidas sukuria kiekviename knygos skyriuje pateikiami klausimai ir užduotys, kurias atlikęs skaitytojas geriau įsisavina turinį ir aprašomą mokymosi būdą bei pasirenka, kaip ir kokius metodus naudoti konkrečiose klasėse. Kaip vaikai į bendrą grupę ateina turėdami skirtingas žinias ar įsitikinimus, taip ir mokytojas į pamokas atsineša originalų požiūrį ir asmenines patirtis, kurias įsivardyti arba atrasti ir leidžia ši metodinė priemonė, sudarydama prielaidas mokytojui pasidalinti asmeninėmis patirtimis, taip pastiprinant ir vaikų patirtis.

Priemonėje pateikiamos užduotys leidžia mokytojui apmąstyti tai, kas dar neapmąstyta, rasti naujų klausimų ir mokymo formų, tačiau svarbiausias, šios recenzijos autorės nuomone, yra neįvardytas postūmis tyrinėti visų pirma pačiam mokytojui – tam, kad surastų būdą nukreipti jaunųjų tyrėjų protus, motyvuotų juos mąstyti savarankiškai ir atskleistų jiems su vizualumu integruotą pasaulį.

⁵ Žr. Gadamer, H.-G., 2004. *Truth and Method*. London-New York. Continuum, 356, 358.

Leidinyje pateiktos užduotys gali būti sėkmingai panaudojamos kaip filosofijos mokymo instrukcija, savišvietos įrankis arba mokytojo (ar mokinio) savirefleksijos būdas. Tikėtina, kad atidus skaitytojas knygoje rastų ir kitokių užduočių pritaikymo būdų.

Savišvieta, refleksija ir įkvėpimas. Antrasis aptartinas knygos efektas yra mokytojo savišvieta ir įkvėpimas. Knygoje pateikiami trumpi, koncentruoti teoriniai intarpai, leidžiantys, iš vienos pusės, geriau suprasti filosofijos vaikams ir multimodalaus ugdymo prigimtį, iš kitos pusės – paaiškinantys tam tikrų medijų pritaikomumą ugdyme, galiausiai – užpildantys edukatorių išsilavinimo spragas bei nukreipiantys tolesnei savišvietai.

Svarbu vėlgi paminėti multimodalų aspektą – tai, kad skaitytojui pateikiamos užduotys dažniausiai yra susijusios būtent su tekstų ar vizualiųjų kūrinių analize, tačiau šis turinys nespraudžiamas į jokių apibrėžtus rėmus – mokytojui paliekama visiška laisvė atsispirti nuo pateikiamų idėjų ir kurti savo pamokas. Šiek tiek perfrazuojant rašytoją Oscarą Wilde'ą galima pasakyti: jei kažkieno sode randama didžiulė tulpė su keturiais nuostabiais žiedlapiais, tai žmogus esti priverstas užauginti tulpę su penkiais nuostabiais žiedlapiais, tačiau tai netampa priežastimi kam nors auginti tulpę tik su trimis žiedlapiais⁶.

Tad knygoje pateiktos metodikos ir / ar idėjos pamokoms praverčia ne kaip imperatyvus nukreipimas eiti nurodytu keliu, o labiau kaip atspirties taškas tyrinėjant savo kaip asmenybės ir / ar mokytojo ribas ir galimybes. Knyga vertinga tuo, jog konkrečiais pavyzdžiais parodo medijų panaudojimo galimybes formuojant aukštesniuosius mąstymo gebėjimus mokykloje. Ne mažiau svarbu paminėti, kad knygos turinys skatina, visų pirma, patį mokytoją reflektuoti savo vaidmenį ir atsakomybę ugdant kritinį mąstymą vaikams prisitaikant prie šiandienos politinių, socialinių, ekonominių ar ekologinių aktualijų.

Tačiau tam tikra prasme čia slypi ir skaitytojo pernelyg didelių lūkesčių pavojus. Paprastai metodinės priemonės traktuojamos kaip patogus „paruoštukas“, pagal kurį galima pradėti dirbti. Tačiau ši konkreti knyga konstruojama taip, kad skatintų edukatoriaus savišvietą ir savireflektyvų kūrybinį procesą rengiantis pritaikyti išsakomas idėjas. Todėl jei skaitytojui kiltų problema šią knygą pritaikyti praktikoje, verta savęs paklausti, kokia yra šios problemos priežastis: knygos turinys ar skaitytojo lūkesčiai?

Skaitant susidaro įspūdis, jog knygos autorės tikisi, kad skaitantis mokytojas jau turi įgūdžius, reikalingus mokyti ir mokymo tikslams pasiekti, o ši priemonė tik sudaro tam papildomas sąlygas ir skatina mokytojus toliau kelti kvalifikaciją.

Idėjų bankas. Trečia, knyga neabejotinai naudinga kaip idėjų bankas. Šių eilučių autorė ne kartą atsigrėžė į knygos turinį ieškodama idėjų etikos pamokoms, nesvarbu, ar tai būtų skaityti skirti tekstai, ar filmai peržiūroms, ar fotografijos / meno kūriniai analizei ir diskusijoms, ar filosofines diskusijas skatinantys abstraktūs klausimai.

Ypač įdomi knygos dalis – aprašomas moksleivių tyrimas apie tai, kokius filmus jie rekomenduoja žiūrėti vieni kitiems per įvairias pamokas (p. 79–84). Ši knygos dalis leidžia geriau suprasti auditoriją, su kuria dirba šiuolaikiniai mokytojai, ir netgi skatina atlikti savarankiškus tyrimus savo organizacijose. Šalia akivaizdžių filmų pasirinkimų

⁶ Bristow, J., Mitchell, R. N., 2016. On Oscar Wilde and Plagiarism. *The Public Domain Review*. Prieiga per internetą: <https://publicdomainreview.org/essay/on-oscar-wilde-and-plagiarism> [žiūrėta 2022 m. lapkričio 2 d.].

mokytojas skatinamas kritiškai įvertinti iki šiol per pamokas rodytų filmų vertę ir kartu apmąstyti etinį tokių pamokų formato aspektą: ar etiška, o gal net įstatymiškai keblu per pamokas rodyti filmus, taip galimai pažeidžiant autorių teises? Taigi, pačių dorinio ugdymo edukatorių netiesiogiai užklausiama, ar jie patys yra būtent doroviškai tinkamai pasirenkę kelią kitiems rodyti savo pavyzdžiu, o ne knyginėmis tiesomis.

Aktualijos. Būtų neteisinga daryti prielaidą, kad etikos ar filosofijos mokytojai nutyli ir moksleiviams nepristato naujausių laikmetį atspindinčių sąvokų ar reiškinių. Tačiau šio teksto autorei pasirodė svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog leidinyje minimos ir nagrinėjamos tokios viešajame diskurse dar nepakankamai plačiai paplitusios sąvokos kaip, pvz., antropocenas, transhumanizmas ar transversalumas.

Su filosofijos dėstymu mokykloje susietam ekologiniam raštingumui knygoje skirtas atskiras skyrius, kuriame pateikiama pavyzdžių, kokiais vizualiais įrankiais paranku ugdyti atsakomybę ne tik žmonėms, bet ir gyvajai aplinkai. Pasitelkiami įdomūs praktiniai etinį veiksmą skatinantys meninio ugdymo pavyzdžiai, pvz., „Gėlių bombų“ projektas (p. 137).

Svarbus ir skyrius apie transversalumą (tai kompetencijos, aprėpiančios ir persmelkiančios skirtingus dalykus, bet nė su vienu iš jų nesutampančios (p. 148)), apimančių ne tik žinių ar gebėjimų, bet ir socialinių nuostatų sritį (p. 149) bei neigiančių nusistovėjusias hierarchijas. Leidinio autorės knygoje netiesiogiai įvardija siektinus įgūdžius, gebėjimus, elgesį, kompetencijas per tarpdalykinę integraciją, skatinančią auginti filosofijos vaikams metodikoms būdingą *tyrimų bendruomenę*, kuriai gali priklausyti ne tik mokytojai ir moksleiviai, bet ir visa mokyklos bendruomenė bei jos socialiniai partneriai.

Apibendrinant svarbu paminėti, jog *Filosofijos vaikams ir multimodalaus ugdymo* autorių suformuluoti ugdymo metodai iš karto po knygos publikavimo jau buvo praktiškai taikomi Lietuvos mokyklose. Aptariamų ankstyvų bandymų vaisiai recenzijos autorei suformavo praktiškai patikrintą įsitikinimą – J. Baranovos ir L. Duoblienės modelis yra vertingas ir veiksmingas vertinant ir iš praktikuojančio pedagogo, ir iš moksleivių perspektyvos. Drauge reikėtų pasidžiaugti atkakliu Lietuvos mokslininkų darbu siekiant Lietuvoje įtvirtinti pasiteisinančias ugdymo metodikas.